

DRAGI NEZNANI AVTORJI IN SOAVTORJI ZABAVLJICE O KAMNIŠKIH PURGARJIH!

Govor Murkove nagrajenke za leto 2020/2021

Spoštovane in spoštovani, razmislek o današnjem druženju namenjam podobam našega razumevanja različnih svetov in njihovih ločnic. Ob vnovičnem obisku zidov kamniške preteklosti ter v odzvenu Zabavljice o kamniških purgarjih se bomo soočili z ovirami, ki nam zastirajo pogled, in se vprašali o našem razumevanju Drugega. Ob tem se bomo soočili z neznanimi avtorji kamniške zabavljice in svetovi, ki niso le njihovi: v ustvarjanju in spreminjanju te zabavljice so namreč zajeti pogledi vseh tistih, ki so to pesem prenašali in z njo smešili ljudi na drugi strani mestnega obzidja. V njej so zajete tudi naše lastne zgodbe, naši pogledi in naši lastni časi, zato mi dovolite, da jih pozdravim v naši družbi.

Dragi neznani avtorji in soavtorji Zabavljice o kamniških purgarjih!

Pravzaprav smo se na nek način srečali že na našem današnjem sprehodu skozi Kamnik, tam, ob enem od ostankov nekdanjega mestnega obzidja, o katerem poje vaša pesem, pa vendarle nismo spregovorili o tem, kdo pravzaprav ste in zakaj smo vas in vašo pesem danes povabili medse. Daleč nazaj moramo seči, da vas, podeželane, opazimo za mizami kamniških gostiln, predvsem predmestnih, kjer so ob semanjih dneh lahko prešerneje zaigrale gosli in je vaše petje glasneje in svobodneje zadonelo. Daleč je že tisti čas: cesar Jožef II. je ukinjal samostane in kmetom dajal nove pravice, tudi vam. Vaše poti so vodile v daljne kraje, od koder ste vozili vino in moko in jezili Kamničane, ki so plačevali davke, vi pa ste bogateli in si postavljali velike hiše v bližnjih vaseh. Stare pravice kamniških meščanov, purgarjev, so se vam zdele preživete, zato ste si jih privoščili, skupaj z njihovim rotovžem, dokler je stal. Smešili ste mestno gospodo, ki je živela od bogastva bistrških gozdov, mladino, ki se je sprehajala po mestnih ulicah in okolici in ni vedela, kako se orje njive in žanje pšenico, norčevali ste se iz močnika, ki je bil na pogrnjenih mizah kamniških hiš prav tako doma kot v skupnih skledah v kmečki okolici, le da se je zdelo, da meščani vsak dan jedo meso. Najbrž niste nikoli pomislili na to, da jih tako morda vidite samo vi.

Ne vemo, kje in kako se je porodila iskrica te zabavljice in koliko vas je bilo, ko je zazvenel prvi verz te pesmi, prav tako ne bomo nikoli zvedeli, v katerih okoljih se je krepila in bogatila, kako so nastajale nove kitice in katere so se izgubile. Vemo le, da ste v njej smešili in osmešili kam-

niško gospodo, ki je ohranjala stare pravice in je na praznik mestne zavetnice, svete Marjete, v procesijah nosila »zlate in srebrne dragocenosti svoje«, kot je zapisal Ljudevit Stiasny, dokler je v grbu ni zamenjala precej manj pobožna in veliko manj oblečena Veronika.

Časi so se spreminjali, mestno obzidje, ki ste ga skupaj s Kamničani osmešili v zabavljici, se je skoraj v celoti podrlo, v Kamnik pa so iz nekdanjega mekinjskega samostana preselili državne urade in vojašnico. V mestu so se srečevali novi svetovi: meščani, uradništvo in podeželani, za katere je bilo mesto novo središče. Kdo ve, koliko novih smešnih domislic o Kamničanih je v tem času še prišlo v pesem, in nikoli ne bomo zvedeli, kdo vse se je zabaval ob njej. Iz poznejših zapisov pa je videti, da je zabavljica odmevala tudi med naborniki. Ne le odmevala: rekruti – marsikdo od njih je bil ob naboru prvič v Kamniku – so vanjo porogljivo vnesli nemški refren z besedami, s katerimi jih je komisija potrdila kot kandidate za vojsko. Z njo so si dajali duška ob vsem, kar jih je omejevalo, tudi ob mestnih policajih, in – kot je razvidno iz besede »štajeriš« – zaplesali ob njej. Vas, dragi avtorji zabavljice, tedaj gotovo ni bilo več, pesem, ki ste jo zasnovali ali obogatili, pa je iz prostora med mestom in podeželjem prešla na ulice drugih mest in kamniško mestno obzidje prenesla v novo okolje. Še vedno je poznala zasmeh, ironijo, sledi obzidja, ki loči svetove, in veselo rajanje. S to ironijo je revnim premoščala razdalje od črnih kuhinj do parketa meščanskih hiš in tipk na klavirjih njihovih salonov.

Potem so prišli ljudje v mestnih oblekah, z beležnicami in pisali v rokah, in vaše vnuke in pravnuke spraševali, kako gre »tista zabavljica o Kamničanih«. Ljudje so jih poznali kot zbiralce ljudskega blaga in se čudili, zakaj gospodo zanima pesem, s katero ste si vi nekoč privoščili šale na račun gosposkega stanu. Kako so strmeli, tisti, ki so znali brati, ko so jo našli natisnjeno na belem papirju, in za zbiralce so še naprej po raznih mestnih in okoliških zakotjih iskali besede in kitice, ki jih dotlej še ni nihče zapisal. Minevala so desetletja, redko kdo je še znal zapeti zabavljico, mestnega obzidja, »šanc«, skoraj ni bilo več videti, in družbenih ločnic, ki so se skrivale v zabavljici, ni nihče več resno jemal. Purgarski Kamnik je postal središče živahnega društvenega življenja, dostojanstveno prenešenega v prostore Narodne čitalnice in Prosvetnega društva. Le fantje so ob naboru ali ob odhodu na fronto še

* Marija Klobčar, dr. etnologije, docentka za folkloristiko in primerjalno mitologijo, višja znanstvena sodelavka, ZRC SAZU, Glasbenonarodopisni inštitut; marija.klobcar@zrc-sazu.si.

zapeli na kamniških ulicah: ko so šli branit domovino, jim tudi v olikanem Kamniku niso branili zapeti v slovo.

Prišla je nova vojna, tista, ko so v isti družini enega sina ubili Nemci, drugega partizani. Vojna, v kateri so bile takšne družine na obeh straneh nekdanjega kamniškega mestnega obzidja in drugih zidov, tudi tam, kjer obzidij nikoli ni bilo. Med vasmi in sredi njih, med tistimi, ki so imeli malo, in tistimi, ki so imeli več. Zid ni bil več pregrada, ki bi jo lahko premostili z ironijo zabavljice, temveč ločnica, s katero so se spoprijemali streli iz pušk in mitraljezov. Zasmeh, nekoč lahkotni del zabavljice, je prešel v preliivanje krvi.

Po tisti veliki vojni je bilo v tihem in utišanem zavetju kamniških mestnih zidov še najti vašo pesem. Ne takoj, pa tudi ne za dolgo. Mesto je vase vsrkalo podeželje in boljši svet za nikogar več ni bil nedosegljiv. Prišla je nova pesem Andreja Blumauerja, Veselo v Kamnik, rojena ob ritmu kamniškega vlaka, s katerim si je njen avtor olajšal pot od Ljubljane do kamniških planin. V njej je zadonelo veselje nad življenjem, ki so mu bili odprti vsi svetovi in vsi vrhovi. S to pesmijo so se preglasila nasprotja, ki sta jih zasejala vojna in poveljni čas, in blažile rane, o katerih so ljudje v javnosti molčali.

Zabavljica o kamniških purgarjih pa je ostala kot pomemben simbolni del predstavljanja preteklosti, ujet v poljudne, strokovne in znanstvene zapise. Ob njej so nastale

podobe kamniške in okoliške preteklosti in pričevanja o tem, kako smo razumeli svet drugih ljudi. Nezavedno je prišla v naše zapise, kot da bi bila vedno tam. S svojimi razpravami smo skušali preseči ta zid, čeprav smo ob tem včasih slišali tudi pomislek, zakaj nas družba sploh ima. Tako kot zabavljici pa smo prisluhnili tudi pesmi Veselo v Kamnik in opazovali grafite na zidovih, tudi tistega »I like you too«, ki se je neko zimo pojavil na ostanku kamniškega mestnega obzidja.

Dragi avtorji zabavljice, na nek način si delimo usodo: vi ste govorili z ironijo, da so ljudje laže nosili bremena družbenih razlik, mi skušamo odstirati ozadja, da bi te razlike kot družba premostili. Nekateri razumejo, kaj jim želimo povedati, večina pa ne sliši ne naših razlag ne vaše pesmi. Delimo si usodo, le zid in obzidja vidimo drugače, tega v Kamniku in vse tiste okrog nas: vi ste verjeli, da obzidja ne bo več, mi vemo, da ostaja. Bolj ko spoznavamo svet, jasneje se izrisuje. Ostaja kot del nekdanjih, sedanjih in prihodnjih ločnic, ob katerih bomo še naprej skušali najti podobo Drugega in ujeti poglede nanj.

Naj zato ostane tudi del kamniškega mestnega obzidja, ki so ga zaznamovali sledovi poznejših zidov. Zidov, ki so varovali, in zidov, ki so ločevali. Naj ostane kot spomenik in simbol: morda nam bo v premislek, ko se bodo gradili novi okopi. Tisti med nami in tisti tam daleč, na prostranstvu ukrajinskih polj.

